

PROF. DR. CAHİT TALAS ANISINA: SON SÖYLEŞİSİ VE KONFERANSI (22 MAYIS 2003)

(*)**Ömer Zühtü ALTAN**

(**)**Banu UÇKAN HEKİMLER**

GİRİŞ

Türkiye'de Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin oturduğu temeli oluşturan sosyal politika disiplininin geçmişini 1930'lu yıllara dayandırmak mümkündür. Nazi Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye gelen¹ ve 1936 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde içtimai siyaset derslerini vermeye başlayan Gerhard Kessler, sosyal politika disiplininde bir gelenek ve ekol oluşturmaya başlamıştır. Sosyal politika öğretimi, Kessler'in öncülüğünde lisansüstü seviyede ilk kez Hukuk Fakültesi bünyesinde kurulan İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nde başlamıştır. 1936 yılında İktisat Fakültesi kurulunca bu enstitünün iktisat kısmı İktisat Fakültesi'nde iktisat

kürsülerine dönüşürken, geriye kalan İçtimaiyat Enstitüsü, içtimaiyat ve içtimai siyaset adında iki farklı alanda gelişmiştir. Alman sosyal politika geleneğinin Türkiye'deki temsilcisi ve kurucusu olan Kessler, 1951 yılında Türkiye'den ayrılıncaya kadar bu Enstitü'nün müdürlüğünü yürütmüş; başta Prof. Dr. Orhan Tuna ve Prof. Dr. Sabahattin Zaim olmak üzere çok sayıda bilim insanı yetiştirmiştir (Tuna ve Yalçıntaş, 1981:1-2; Zaim, 2007: 323).

Türkiye'de sosyal politika alanında ana damarlardan birisini, 1930'lu yıllarda Gerhard Kessler'in önderliğinde İstanbul Üniversitesi oluştururken; diğer ana damarı da 1950'li yıllardan itibaren Cahit Talas'ın önderliğinde Mülkiye oluşturmuştur. 1917 yılında Trabzon'da do-

(*) **Prof. Dr.** / Emekli öğretim üyesi, ozaltan2009@gmail.com

(**) **Prof. Dr.** / Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, buccan@anadolu.edu.tr

¹ Nazi Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye gelen Kessler ve diğer bilim insanları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Reisman, A. (2011). Nazizimden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu. (Çev: G. Çağalı Güven). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ğan Talas, 1938 yılında Mülkiye'den mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Maliye Bakanlığı tarafından burslu olarak Fransa Sorbonne Üniversitesi'ne gitmiş, ancak II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Türkiye'ye dönerek Maliye Bakanlığı'nda çalışmaya başlamıştır. Bir süre sonra yarım kalan yurt dışı eğitimini tamamlamak üzere Cenevre İktisat Fakültesi'ne giderek "Türkiye'de Çalışma Yaşamına Dair Mevzuat" (La Législation du Travail Industriel en Turquie) isimli tezi ile doktorasını tamamlamıştır. Doktora eğitimi sonrasında Türkiye'ye dönerek kendi talebi ile Maliye Bakanlığı yerine Çalışma Bakanlığı'nda çalışmaya başlamıştır. Ancak 1953 yılında Çalışma Bakanlığı'ndan kendi isteği ile ayrılarak Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne geçmiş ve İktisat dersini vermeye başlamıştır. Ders programlarında sosyal politikaya yer verilmeye başlanması ve özellikle 1960'lı yıllarda Mülkiye kökenli öğretim üyelerinin çalışmaları ile sosyal politika disiplini hızlı bir gelişme göstermiştir. Talas ile Türkiye'de sosyal politika geleneğinin Kessler çizgisinde Ankara'da devam ettiğini söylemek mümkündür. Talas, önceleri, yetiştiği Fransız ekolünden etkilenerek sosyal politikayı ekonomi biliminin insani yönünü temsil eden bir alt kolu olarak ele alan çalışmalar yapmıştır. Ancak Talas'ın sonraları, sosyal politikayı sınıfsal ve insani bir yaklaşımla sosyal demokrasi bağlamında irdeleyerek, Mülkiye

çatısı altında Kessler'in çizgisini büyük ölçüde sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Talas, 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında kurulan I. Milli Birlik Komitesi Hükümeti'nde kısa bir süre (25 Ağustos 1960 tarihine kadar) Çalışma Bakanı olarak görev almıştır. Bakanlık görevinin bitimiyle birlikte üniversiteye geri dönmüş ve aynı yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne dekan olarak seçilerek göreve başlamıştır. Ancak Mart 1961 tarihinde Milli Birlik Komitesi'nden teklif gelmesi üzerine Çalışma Bakanı olarak ikinci kez siyasete geri dönmüştür. Talas'ın bu bakanlık dönemi de kısa sürmüş, 15 Kasım 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerle birlikte bakanlık görevi sona ermiştir. Talas, yaşamı boyunca birçok derneğin yönetiminde de aktif olarak görev almıştır². 1983 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden kendi isteği ile emekli olan Talas, aynı yıl Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) kurulma sürecinde yer almış, 1999 ve 2002 yılı genel seçimlerinde ise İşçi Partisi Ankara milletvekili adayı olmuştur. Talas, 14 Ekim 2006 tarihinde ise yaşamını yitirmiştir.

Kessler'in hayatı ve sosyal politika disiplinine yaptığı katkılar konusunda sayıca fazla olmamakla birlikte çeşitli yayınlar ve bir yüksek lisans tezi bulunurken³, Talas hak-

² Talas'ın görev aldığı derneklerin bazıları şunlardır: Birleşmiş Milletler Türk Derneği, İnsan Hakları Derneği, Türk Kooperatifçilik Derneği, Türk Ekonomi Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği.

³ Kessler ve sosyal politika disiplinine katkıları için bkz: Hänlein, A. (2006). "Gerhard Kessler: Türkiye'de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı", (Çev: A. Hekim-

kında yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır⁴. Türkiye'de sosyal politika disiplininin ortaya çıkışı, gelişimi ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümleri ile ilgili yapılan çalışmalarda Talas ismini görmek mümkünse de bunların do-yurucu, kapsamlı ve her şeyden önemlisi Talas'ın hak ettiği düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Talas'ın ismini ve çalışmalarını kalıcı ve belki de ölümsüz kılacak en önemli adım ise, aynı zamanda kendisinin öğrencisi ve asistanı olan, Prof. Dr. Ahmet Makal'ın çabası ve girişimiyle atılmaya başlamıştır. 2012 yılından 2016 yılına kadar Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Merkezi tarafından, 2017 yılından itibaren de Mülkiyeliler Birliği tarafından düzenlenen Prof. Dr. Cahit Talas Sosyal Politika Ödülü kapsamında sosyal

politika alanında yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerine ödül verilmektedir. Bu Ödül ile hem Talas anılmakta, hem de sosyal politika alanında nitelikli çalışmaların ortaya çıkması teşvik edilerek yazına önemli katkılar sağlanmaktadır.

Talas, yaklaşık yarım asır boyunca sosyal politika alanına Türkçe, İngilizce ve Fransızca olarak yazdığı çeşitli çalışmalarla önemli katkılarda bulunmuş ve neredeyse vefatına kadar alanla ilgili çalışmaya ve düşünmeye devam etmiştir⁵. Türkiye'de sosyal politika alanının en önemli öncülerinden olan, iki dönem Çalışma Bakanlığı yapan, kısa süren bakanlık ve bürokratik döneminde Türkiye çalışma ilişkileri tarihi açısından önemli yasal düzenlemelerin hazırlık ve uluslararası bazı belgelerin imzalanması sürecinde bizzat yer alan Talas⁶, 2003

ler), Sayı: 9, No: 2, Çalışma ve Toplum, ss. 31-47; Hänlein, A. (2008), "Gerhard Kessler'in Hayatı ve Türkiye'de Sosyal Politikamın Gelişmesindeki Katkıları", (Çev: A. Hekimler), Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 54, ss. 203-213; Fişek, A.G. (Mayıs-Haziran 2015). "Türkiye'de Sosyal Politika'nın Başöğretmeni: Ord. Prof. Dr. G. Kessler", Çalışma Ortamı, Sayı: 140, ss. 14-15; Ceylan, Ö. (2009(a)), "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler", Sosyal Siyaset Konferansları, ss. 579-600; Ceylan, Ö. (2009(b)). Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

⁴ Talas hakkında şimdiye kadar yazılan yalnızca bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır: Özdemir, Ö. F. (2013). Türkiye'de Sosyal Politikamın Gelişiminde Cahit Talas'ın Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Talas'ın vefatının ardından yayımlanan bir armağan kitapta ise hocamıza ilişkin çeşitli kısa anı yazılarını bulabilmek mümkündür. Bkz: Ataman, B. C. (2007). Cahit Talas Anısına Güncel Sosyal Politika Tartışmaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 595. Ayrıca bkz: Gülmez, M. (2006). "Sosyal Politika Biliminin Öncüsü Prof. Dr. Cahit Talas", Çalışma ve Toplum. 12(1), ss. 23-26.

Cahit Talas'ın kendi ağzından aktarılan hayatı ve çalışmalarını için bkz: Işıklı, A. ve Gülmez, M. (1990). "Cahit Talas ile Söyleşi-Yaşam Öyküsü", Cahit Talas'a Armağan. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 9, ss. 1-41.

⁵ Cahit Talas'ın eserleri için bkz: <https://mulkiye.org.tr/prof-dr-cahit-talas-sosyal-politika-odulu/> (erişim tarihi: 18.01.2020).

⁶ Talas, Çalışma Bakanlığı'nda bürokrat olarak görev yaparken 1951 yılında kabul edilen ILO'nun 98 sayılı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi'ni Fransızca orijinal metninden Türkçeye çevirmiştir. Sözleşme, 6. maddesi nedeniyle uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Sözleşmenin 6. maddesi, Fransızca orijinal metninden "Bu sözleşme devlet memurlarının durumları ile alakalı değildir ve hiçbir surette, onların haklarına ve statülerine hâlel getirmez" şeklinde çevrilmiştir. Hâlbuki aynı maddenin İngilizce orijinal metninde yalnızca "devlet yönetiminde görev alan devlet memurları" kapsam dışında bırakılmıştır. Türkiye, Fransızca orijinal metni esas alarak 1949 yılında ILO tarafından kabul edilen 98 sayılı sözleşmeyi iki yıl sonra onaylamış ve uzun yıllar Uluslararası Çalışma Konferanslarında bu sözleşme nedeniyle eleştiri konusu olmuştur.

Talas, Mart 1961-Kasım 1961 tarihleri arasındaki kısa bakanlık dönemi sona ermeden önce, 18 Ekim 1961 tarihinde, Türkiye adına Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalamıştır. Türkiye daha sonra söz konusu Şart'ı 24 Kasım 1989 tarihinde onaylamıştır. Ayrıca 1963 yılında Bülent Ecevit'in Çalışma Bakanlığı sırasında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'na ilişkin tasarılar ilk

yılında davet edildiği Anadolu Üniversitesi'nde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nün öğretim elemanları ve öğrencileriyle birlikte olmuş ve son konferansını vermiştir. Bu çalışmanın temel amacı da söz konusu konferansı okuyucu ile paylaşarak, Türkiye'de sosyal politikanın tarihsel gelişimine çoğu zaman gereken dikkati ve özeni pek göstermeyen, genç meslektaşlarımıza Talas'ı bir kez daha hatırlatarak anmaktır.

Talas, 2003 yılında Eskişehir'e gelerek Prof. Dr. Ömer Zühtü Altan ile Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi için, Sosyal Politika dersi kapsamında bir TV programında kullanılmak üzere, söyleşi gerçekleştirmiştir. Bu söyleşinin hemen ardından Cahit Talas, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümü öğrenci ve öğretim elemanları ile buluşarak son konferansını vermiştir. Konferansın içeriğini de büyük ölçüde söyleşide paylaştıkları oluşturmuştur. Söz konusu söyleşinin video kaydını bulmak için aylar süren bir arayışın içine girdiğimizi söylemek isteriz. Hem Anadolu Üniversitesi'nin arşivini hem kişisel bilgisayarlarımızdaki arşivleri taramanın sonucunda kayda ulaşamayıp tam ümitsizliğe düştüğümüz bir anda Ömer Zühtü Altan evinde video kasetleri arasında kayda ulaştığını söylediğinde adeta saklı bir hazine bulmuş gibi olduk. Söyleşi, Talas'ın ilerleyen yaşı nedeniyle bazı

tekrarlardan oluşsa da, alana bu kadar önemli katkısı olan bir bilim insanının son görsel ve işitsel kaydı olması açısından değerlidir.

Sosyal politika disiplini zeytin ağacına benzetmek mümkün olsa gerek... Çınar ağacı ne kadar görkemli ve ulu ise, zeytin ağacı da en azından o kadar bilge bir ağaçtır. Türkiye'de kayıtlara geçen en yaşlı zeytin ağacı 1800 yaşındadır ve bu yaşına rağmen halen meyve vermeye devam etmektedir. Zeytin ağacı sadece uzun yıllar yaşaması ve meyve vermeye devam etmesi açısından değil, aynı zamanda dirençli yapısı ile de dikkat çekmektedir. Zeytin ağacı suyun olmadığı sıcak iklimlerde yaşamaya devam eder ve hatta daha kaliteli meyveler verir. Zeytin ağacında önemli olan onu doğru budayarak yeni filizler vermesini sağlamak ve sürekli gençleştirmektir. Türkiye'de de sosyal politika disiplini her ne kadar zorlu ve sert iklim koşullarında varlığını sürdürse de kendi köklerini unutmayıp beslediği sürece yüzyıllar boyunca kaliteli meyveler vermeye devam edecektir.

ÖMER ZÜHTÜ ALTAN'IN 2003 YILINDA CAHİT TALAS İLE YAPTIĞI SÖYLEŞİ

Ö. Zühtü Altan: *Sayın hocam, sosyal politikanın araçlarından birisi olarak ücretlerin fiyat artışlarına karşı korunmasında toplumsal anlaşmalardan da yararlandığınızı biliyoruz. Hatta ülkemizde de ilk ve son bir örnek oldu. O konuda sizin de ça-*

balanız oldu, bu konuda bir çalışma da yaptınız. Acaba sosyal kontrat olarak da adlandırılan toplumsal anlaşmaların günümüz koşullarındaki değeri nedir? Geçmişte Türkiye'de yaşadığımız bu deneyime dönüp baktığımız zaman başarılı olmuş mudur? Olmadıysa başarılı olamama nedenleri nelerdir? Bu konudaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

Cahit Talas: Evet, şimdi Toplumsal Anlaşma Türkiye'de yeni bir olgu. Toplu iş sözleşmelerinin başlayıp gelişmesi ile bir ortam bulan bir olgu. Aslında Toplumsal Anlaşma başbakan Bülent Ecevit ile Türk-İş başkanı Halil Tunç arasında görüşülüp oluşturulan imzalanan bu belge, Türkiye'nin kendi özelliklerinden kaynaklanan bir belge. Türkiye'de bir tarafta oldukça önemli iktisadi devlet kuruluşları var, bir yanda sendikalar var ve sendikaların daha çok iktisadi devlet kuruluşlarında sözü geçen bir ortam bulmaları ve bu ortamdan yararlanmak istemeleri bir yandan Halil Tunç'u bir yandan Bülent Ecevit'i bir araya getirdi zamanında. İktisadi devlet teşekküllerinin içinde buldukları mali durumların baskılarından kaynaklanan bu bir araya gelme, ister istemez bir belgeye de yol verdi. Konuşarak anlaştılar ve bu anlaşma daha sonra yazılı bir belgeye aktarıldı ve böylece bir yol gösterici hem özel kesime hem iktisadi devlet teşekküllerinin çalışmalarına, toplu iş sözleşmesi konularına ışık tutan bir belge olarak ortaya çıktı. Yararlı oldu

mu? Ne derece benimsendi? Bu, fazla tartışılmadı Türkiye'de. Çünkü iktisadi devlet kuruluşları kendi birimleri içinde kendilerine özgü koşulları ön plana doğal olarak çıkarırlar. Özel kesim ise, bu konuda çok açık bir tavır göstermedi, fazla da üzerinde durmadı konunun. O nedenle Toplumsal Anlaşma, belge olarak bir ölçüde değerli bir nitelik taşımaktadır ama pratikte fazla bir yer tutmadı ve arkasının gelmemesi de pratikle çok bağdaşmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü her birimin, özellikle iktisadi devlet kuruluşlarının, sonra özel kesimin birimlerinin kendilerine özgü koşulları var, kendilerine özgü istekleri var, kendilerine özgü bir takım önerileri var. O nedenle bir modelin arkasında kalıp, bir modele göre çalışma yaşamını yönlendirme konusu hem iktisadi devlet kuruluşlarının yöneticilerini hem özel kesimi pek öyle çekmedi, cazip görülmedi ve kendi koşullarının baskısı altında Toplumsal Anlaşma'yı varsaydılar ama Toplumsal Anlaşma'ya tam uydular ve o yolda yürüdüler demek mümkün değil. Toplumsal Anlaşma olmaksızın da, eğer olmasaydı, toplu iş sözleşmeleri süreci çok fazla aksamazdı ve o nedenle Toplumsal Anlaşma, Türkiye'nin sosyal politika tarihinde önemli bir belgedir ama pratik büyük bir nedeni ve anlamı pek görülmemiştir, ortaya çıkmamıştır, üzerinde durulmamıştır ve pek de yararlı olmuştur denilemez. Toplumsal Anlaşma olmasaydı Türkiye'de toplumsal sözleşmelerin ya-

pılması, kotarılması başka türlü olur muydu? Sanmıyorum ve denilebilir ki, o zamana kadar olan deneyimler, yani toplu iş sözleşmeleri arasındaki deneyimler, toplu iş sözleşmelerine yol gösterdi. Özellikle iktisadi devlet kuruluşlarında ve özellikle özel kesimin büyük birimlerinde. O nedenle Toplumsal Anlaşma, Türkiye'nin sosyal politika tarihinde bir önemli belgedir fakat bir belgedir, onun ötesinde fazla ileriye gitmemiştir, arkası gelmemiştir. Arkası gelse iyi mi olurdu, daha mı iyi olurdu? Bu, tartışılabilir ama arkası gelmediği için Toplumsal Anlaşma olmasaydı da gerek iktisadi devlet kuruluşlarında gerek özel kesimin büyük birimlerinde aynı sonuçlar, toplu müzakereler sırasında ortaya çıkabilirdi. O yüzden Toplumsal Anlaşma'nın pratik önemi çok gün ışığına çıkmış değildir ve çıkmadığı için de toplu iş sözleşmesi konusu Türkiye'de aksamış değildir, özellikle iktisadi devlet kuruluşlarında. İktisadi devlet kuruluşlarının ayrıca kendilerine özgü bir durumları vardır. Çok dayatmazlar karşısındakilere. Yani devlet adına toplu sözleşmeyi yapacak olan birim ve o birimin başında olanlar, çok dayatıcı ve ille de benim söylediğim olsun havasında olmadılar, bir uyuşma ve bir yerde buluşma havasına genellikle girdiler. Dikkat edilirse toplu sözleşmelerin tarihine, yapılışına ve uygulamasına iktisadi devlet kuruluşlarında grevler azdır, uyuşma tercih edilmiştir. Bu uyuşmanın tercih edilmesinde Toplumsal Anlaşma'nın rolü olmuş

mudur? Bu konu tartışılabilir. Toplumsal Anlaşma yol göstermiştir ama son bir karar ulaşmak için ille de bu yoldan gidin havasında olmamıştır. O nedenle de Toplumsal Anlaşma'yı bir sosyal politika tarihi içinde önemli bir belge olarak kabul etmek gerekebilir fakat Toplumsal Anlaşma bir politikanın destekçisi ve o politikayı öne süren bir belge olarak kabul edilmemeli, yol gösterici bir belge olarak kabul edilmeli, fakat taraflar anlaşınca Toplumsal Anlaşma'ya aykırı, onun ilkelerine tamamıyla uymayan uyuşmalar da olmuştur, olmaktadır ve olmasında da bir sakınca görülmemiştir.

Ö. Zühtü Altan: *Hocam, anladığım kadarıyla Toplumsal Anlaşmaların aslında bir araç olmakla birlikte Türkiye koşulları açısından çok fazla pratik bir değer de taşımadığı yönünde oldu değerlendirmeniz. Peki, acaba genelde günümüz koşullarında, geçmişten bugüne eğer gelecek olursak, özellikle ücretlerin reel değerlerinin korunmasında, örneğin toplu sözleşmelere yakın gelecekteki enflasyon beklentileri kestirilerek, bu bir ücret artışının öngörülmemesi ya da işverenler tarafından da bu tür bir oranın benimsenmesi doğrultusunda, acaba yararı olabilir mi? Yabancı ülkelerdeki uygulamalar çerçevesinde, bu konudaki düşünceniz ne?*

Cahit Talas: Evet, ücretler konusunda tabii Toplumsal Anlaşma'nın bazı yol gösterici yanları vardır ve bu özellikle iktisadi devlet kuruluşları bakımından geçerlidir ve Top-

lumsal Anlaşma'yı göz önünde tutan iktisadi devlet kuruluşlarının birimlerinin başında olanlar müza-kerelerin çıkmaza dönüşmesini önlemek için Toplumsal Anlaşma yol gösterici bir nitelik içermekte ise ve bunu ısrarla tavsiye etmekte ise yönetici kadrolar kuşkusuz burada bu yol göstericiliğini red etmezler ve ona uymayı isterler. Ama iktisadi devlet teşekküllerinin başında bulunanların da ücretler konusunda tamamıyla serbest olduğunu ve ille de Toplumsal Anlaşma'nın yol göstericiliğini benimsemek durumunda olduklarını söylemek mümkün değildir. Kendi koşulları var ve her birimin kendine özgü bir takım sorunları var. Yol göstericilik bir yerde olanaklarla sınırlıdır ve yol göstericilik olanakların ötesine geçtiği takdirde yol gösterici olmaktan çıkar, daha çok karşı çıkılabilecek olan bir belge olarak önümüze gelebilir. O nedenle Toplumsal Anlaşmalar, bir bütün olarak ne özel kesim için geçerlidir ne de iktisadi devlet kuruluşları için geçerlidir. Bazı önerilerinden, yol göstericiliklerinden yararlanabilirler fakat her birim, özellikle her büyük birim, kendi koşullarını ön planda tutar, ücret bakımından özellikle böyle, yaşayabilmesini, sürdürülebilmesini sağlamak için bu konuyu ön planda tutmak zorundadır, kendi imkânlarını zorlamaz, ister devlet kesimi söz konusu olsun, ister özel kesim söz konusu olsun. Yani bu durumda Toplumsal Anlaşma, biraz teorik düzeyde kalabilir, teorik platformda

kalabilir. Ama bu demek değildir ki, Toplumsal Anlaşma hiç yararlı olmaz, Toplumsal Anlaşma da olmasa bu iş yürür, yürür tabii. Yürütmesine yürür de Toplumsal Anlaşma yol göstericilik bakımından bazı öneriler, makul ve işletmeyi zorlamayan ve işletmenin kabul edebileceği nitelikte önerileri ortaya koymaktaysa yahut yol göstermekte ise bundan yararlanmamak söz konusu olmamalı. Ama Türkiye'de Toplumsal Anlaşma, toplu iş sözleşmeleri yapılırken ille de ön planda tutulmuş değildir. Her birim bakımından ayrı nitelikler taşıyan, her birim bakımından Toplumsal Anlaşma'nın bir yanı alınmış, fakat bir yanı üzerinde çok ısrar olunmamıştır. Çünkü birimin kendi koşulları ona elverişli değildir. O bakımdan Toplumsal Anlaşma'yı bir bütün olarak bütün birimlere ve ücretler bakımından özellikle, bütün birimlere yol gösterici niteliği ile sunmak pek pratik olur diye düşünmüyorum. Her birimin, her işletmenin kendi koşulları vardır, bu koşulları Toplumsal Anlaşma'ya uyacağız diye zorlamak mümkün değildir. Ama Toplumsal Anlaşma bir dönemde hiç olmazsa teoride ve pratikte yol gösterici olmuştur. Olması da doğaldır, çünkü Türkiye toplu pazarlık, toplu sözleşme yoluna yeni girmekte idi. Henüz iki tarafın da, çalışan tarafın da çalıştıran tarafın da bu konuda deneyimleri yeterli bulunmamaktaydı, yani bu doğrultularda Toplumsal Anlaşma yöneticiye ve işçi sendikasına yol gösterici ve esneklik sunucu bir nitelik sun-

makta ise, bu öneri sunmakta ise Toplumsal Anlaşma yararlı olur. Binaenaleyh Toplumsal Anlaşma, ille de olması gereken bir belge değildir. Fakat Toplumsal Anlaşma'dan yararlanmak bir birimin başında bulunan yönetici için iyidir, iyi olur. Kendisinin ufkunda olmayan bazı önerileri, yolları ona gösterebilir. Onları kabul etmek zorunda değildir ama onların hiç olmazsa bir bölümünü uygulamak veyahut bir bölümünden yararlanmak yoluna girebilir. Onun için Toplumsal Anlaşma, çok Türkiye'de üzerinde ısrarla durulan bir belge olmamakla birlikte gene de varlığı ile "işveren şunu bir okuyun, ne diyor bu Toplumsal Anlaşma?" sendika "şunu ben yeniden bir okuyayım, ne diyor acaba bu Toplumsal Anlaşma'dan yararlanıp bu müzakereleri yoluna koyup barış içinde bir sonuca ulaşabilir miyiz?" havasına girebilir ve böylece Toplumsal Anlaşma görünmeyen bir etki ile de yararlı olabilir diye düşünüyorum.

Ö. Zühtü Altan: *Türkiye'de sosyal politikanın tarihi alanında okuduğum en güzel kitap sizin kitabınız. Türkiye'de sosyal politikanın tarihine ilişkin önemli köşe başlarıyla bize bir değerlendirmenizi aktarabilir misiniz?*

Cahit Talas: Evet, Türkiye bir Sana'yı Devrimi yaşamadan sosyal nitelikli politikalara önem veren, el atan nadir ülkelerden biridir. Osmanlı'dan Türkiye sosyal politikaya ilişkin olarak fazla bir şey devralmamıştır. Fakat Cumhuriyet ile bir-

likte, yeni devletle birlikte, Türkiye sosyal politikaya değer ve önem veren ve mümkün olanı yapmaya ıçtenlikle karar vermiş bulunan bir çalışma havası içine girmiştir. Cumhuriyet kurulmadan daha, milli mücadeleye yılları devam ederken, Türkiye çok yerinde, isabetli bir kararlar Zonguldak bölgesini ele almıştır. Zonguldak bölgesinde kömür madenlerinde çalışmakta olan işçilerin çalışma koşullarını, yaşam koşullarını ilk planda Büyük Millet Meclisi'nde ele alarak burada çalışan insanların çalışma koşullarına yakından yaklaşarak kimi önlemlerin alınmasının gerekli olacağına karar vermiştir ve bu nedenle daha Cumhuriyet kurulmadan fakat milli mücadelenin ilk yıllarında yeni devlet ilk sosyal politika çalışma koşullarını düzenlemekle yola çıkmıştır ve bu dönemde kömür madenlerinde çalışmakta olan işçilerin konut durumlarını ele almıştır, çalışma sürelerini ele almıştır, iş kazaları ve meslek hastalıkları le ilgili durumları ile yakından ilgilenmiş ve yasal önlemler almıştır ve bu dönemde gene devlet, milli mücadeleyi yürüten devlet, işçilerin hastalıkları ile ilgilenmiştir. Hastalık sigortasının ilk belirlenmiş adımları Zonguldak bölgesinde çalışan işçiler için atılmıştır. İş kazalarına ilişkin önlemler Zonguldak bölgesinde kömür madenlerinde çalışan işçiler için ele alınmıştır. Yaşlılık sigortası bu dönemin insanları için öngörülmüştür ve böylece Türkiye çok isabetli kararlarla Zonguldak bölgesini ve kö-

mür madenlerinde çalışmakta olan işçilerin durumlarını ele alan kararlar ve yasalarla sosyal politika alanında bir bölgeye inhisar etmekle beraber önemli bir bölgeye ilişkin olarak atmıştır ve buradan yola çıkarak Türkiye, demin söylediğim gibi, henüz sanayileşmeden, henüz yeterli bir sanayi yaşamına ulaşmadan bazı yasal kararlara doğru yönelmiştir ve ilk kez 1936 yılında birinci İş Kanunu çıkarılırken, bu kanunun öncesinde bir takım gene çalışmakta olan işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen münferit yasalar da çıkarmıştır. Fakat asıl önemli yasa, 1936 tarihli İş Kanunu'dur. Henüz sanayi çok ilkel nitelikli bir durum gösterdiği halde 1936 tarihli İş Kanunu gibi bir Kanun oldukça ileri hükümler içeren bir iş kanununu Türkiye bu dönemde çıkarmıştır. Önemli bir adım, çok önemli bir adım. Ve 1936'da çıkarılmış olan İş Kanunu kendi içinde yeni bir politikaya doğru ilk adımı da atmış ve yolunu göstermiştir. 1936 tarihli İş Kanunu aynı zamanda Türkiye'de sosyal sigortaların kurulmasını öngören hükümler içermekte ve bu yolda gerekli çalışmaların yapılmasına başlanmasını öngörmektedir ve bu nedenledir ki 1936 yılında bu yasa içinde yer alan hükümler nedeniyle, 1945 yılında savaş biter bitmez Türkiye sosyal sigortalarla ilişkili yasaları çıkarma yoluna girmiştir. Bu, devlet yolu ile devlet tarafından Türkiye'de ilk kez bazı riskleri karşılamaya dönük yasaların çıkarılması yoludur. 1945 yılında

Çalışma Bakanlığı kurulduktan hemen sonra 1946 yılında o zamanki adıyla İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuş ve İşçi Sigortaları Kurumu'nun kurulması ile iş kazası, meslek hastalıkları yasası çıkarılmış, yaşlılık sigortasına ilişkin yasa çıkarılmış, hastalık sigortasına ilişkin yasa çıkarılmış ve böylece bir bütün olarak sosyal sigortaların dalları 1900'lü yılların ortalarından itibaren kurularak bir demet halinde sosyal güvenlik sisteminin ilk büyük adımları gerçekleştirilmiştir. Sonra bu gerçekleştirme bu alanda devam etmiştir. Fakat bu dal, sosyal politikanın dallarından biridir. Sosyal politikanın başka bir önemli dalı örgütlenme hakkının işçilere tanınmasıdır. 1947 yılında birinci Sendikalar Yasası çıkarılmış ve bu Sendikalar Yasası ile çok demokratik bir yasa olmamakla birlikte sendikaların kurulması yasal güvence altına alınmıştır. Ve bu yolda devam edilerek Türkiye sosyal sigortalardan sosyal güvenlik düzenine doğru da bir yola girmiştir ve sosyal sigortaların kapsadığı işçiler, çalışanlar genişletilerek sosyal güvenlik yani halkın çoğunu, bilhassa çalışanların çoğunluğunu kapsayan bir yol bu dönemde, hemen savaş bittikten sonra, açılmıştır. Bunun yanında kuşkusuz devletin sosyal sigortalar yasalarını çıkarmasının yanında önemli yasalar, bilhassa çıkarılmış ve 1963 yılında iki önemli yasa, sosyal politikayla ilgili çıkarılmıştır. Birisi 1963 Sendikalar Yasası'dır, öteki de gene işçilerle yakından ilgili olan

toplu pazarlık, toplu iş sözleşmesi yasaıdır. Bu iki yasa, başlamış olan yolu sürdürmüştür ve bunların dışında özellikle sosyal sigortaların uygulama alanı genişletilmiştir. İşçi, İş Kanunu'na bağımlı olmaktan kurtarılmıştır. Sosyal sigortaların uygulama alanı ve bu alan oldukça geniş bir işçi kitlesine yayılmıştır. Bir de bunun yanında, tabii demin üzerinde durduğumuz toplu pazarlıkla ilgili olarak Sendikalar Yasası'nın kurulabilmiş olması ve sendikaların kendilerine ilk iş olarak toplu iş sözleşmesi görevinin benimsemiş olması sosyal politika tarihinde Türkiye için önemli adımlardan bir başkasını oluşturmaktadır. Ne olmuştur? Toplu iş sözleşmesi, toplu pazarlık yoluyla ücretler artık gelişigüzel işverenle bir işçi arasında, birkaç işçi arasında yapılmaktan kurtulmuş, toplu iş sözleşmeleri ortaya çıkmıştır. Sendikalar kendi mensupları için, çalışanları için işverenle birlikte konuları müzakere ederek önce ücretleri, sonra işçilerle ilgili diğer çalışma koşullarını iyileştirmeye dönük tedbirleri, önlemleri almak bakımından toplu iş sözleşmeleri imzalama, akdetme yoluna girmişlerdir ve böylece sendikalar çok önemli bir görevi, yani toplu pazarlık yapma, toplu iş sözleşmesi imzalama görevini ve bu yasalar yoluyla yapabilme, bunlara ulaşabilme, bunlara işvereni razı edebilme yoluna girmiştir. Ve bunların yanında toplu pazarlık ve toplu iş sözleşmesinin yanında Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi çok geniş ve

ileri adımlar atma yoluna girmiştir. Bu yol, bir eksiklik ile devam etmektedir. O eksiklik de işsizlik sigortasının olmamasıdır. Büyük bir eksiklik, işsizlik sigortasının olmaması ve bu işsizlik sigortasının olmaması Türk sosyal güvenlik sisteminin en büyük eksikliklerinden birisidir. Çünkü Türkiye işsizi çok bol ülkelerden biridir. Çalışma yanında olan insanların yüzde 20'sinin işsiz olduğu aşağı yukarı saptanmış, belirlenmiş bulunmaktadır. Bu, çok önemli bir orandır. İşsizlik sigortası da olmayınca bu insanlar kendi kaderlerine terk edilmektedir. Oysa hem İnsan Hakları Bildirgesi'nde ki, Türkiye bunu 1948 yılında imzaladı, hem de Türkiye'nin yeni anayasalarında insanların işsizliğe karşı korunması hükümleri yer almaktadır ve çalışmanın bir insan hakkı olduğu kabul edilmiştir. Yani bu hakkın gerçekten bir hak ve geçerli olması için işsizlik sigortalarının sosyal güvenlik düzenleri içinde, işsizlik sigortasının çok önemli bir dal olarak Türkiye'de yerini alması gerekir. En büyük Türk sosyal politika tarihinde, günümüzde en büyük eksik budur. Eğer bu işsizlik sigortası durumu böyle savsaklanmaya devam ederse ve işsizlik sigortası olmayan insanlar işsiz kaldıkları zaman kendi kaderlerine terk edilirlerse bu, sosyal devlet ile bağdaşmaz. Bu durum sosyal devlet ile bağdaşmaz, Anayasamızla bağdaşmaz. 1961 Anayasası ile, daha sonra 1982 Anayasası ile, biraz gerilemiş olmakla birlikte, bağdaşmaz.

Çünkü işsiz kalan insanın aynı zamanda yaşam hakkı da tehlikeye dü-şmektedir. Böyle bir durumda sosyal devletin nitelikleri geniş ölçüde ihlal edilmiş olmaktadır. Bu nedenle sosyal sigortaların ve sosyal sigortalar içinde işsizlik sigortasının kendi yerini önemli ölçülerde alması ve yürütülmesi gerekmektedir. Öte taraftan Türkiye'nin sosyal politika tarihi, yalnız işçi kesimi ile de ilgilenmemiştir. Türkiye ba-

ğımsız olanlarla da esnafla da bağımsız çalışanları ile de ilgilenmiş ve bunların yaşam koşulları, çalışma koşulları da gene BAĞ-KUR yoluyla ele alınmış ve bu yolla bilhassa bu kesimin sosyal güvenlik hakları mümkün olan ölçülerde ve sosyal sigortaların bütün dalları söz konusu edilerek sosyal politika tarihi geniş ölçüde bir yola girmiş ve bu yolda yürümesi devam edegelmiştir.

KAYNAKÇA

- Ataman, B. C. (2007). Cahit Talas Anısına Güncel Sosyal Politika Tartışmaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 595.
- Ceylan, Ö. (2009). "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler", Sosyal Siyaset Konferansları, ss. 579-600.
- Ceylan, Ö. (2009). Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Fişek, A.G. (Mayıs-Haziran 2015). "Türkiye'de Sosyal Politika'nın Başöğretmeni: Ord. Prof. Dr. G. Kessler", Çalışma Ortamı, Sayı: 140, ss. 14-15.
- Gülmez, M. (2006). "Sosyal Politika Biliminin Öncüsü Prof. Dr. Cahit Talas", Çalışma ve Toplum. 12(1), ss. 23-26.
- Hänlein, A. (2006). "Gerhard Kessler: Türkiye'de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı", (Çev: A. Hekimler), Sayı: 9, No: 2, Çalışma ve Toplum, ss. 31-47.
- Hänlein, A. (2008), "Gerhard Kessler'in Hayatı ve Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişimindeki Katkıları", (Çev: A. Hekimler), Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 54, ss. 203-213.
- Işıklı, A. ve Gülmez, M. (1990). "Cahit Talas ile Söyleşi-Yaşam Öyküsü", Cahit Talas'a Armağan. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 9, ss. 1-41.
- Özdemir, Ö. F. (2013). Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişiminde Cahit Talas'ın Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Reisman, A. (2011). Nazizimden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu. (Çev: G. Çağalı Güven). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tuna, O. ve Yalçıntaş, N. (1981). Sosyal Siyaset. İstanbul: Der Yayınevi.
- Zaim, S. (2007). "İ.Ü. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün Tarihçesi ve Gelişimi", Sosyal Siyaset Konferansları. 52. Kitap, İ.Ü. Yayın No: 4669, ss. 321-336.